

УДК 332.12(477):913

ТАКСОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**Бугайчук Н.В.***Львівська комерційна академія*

У статті досліджено теоретико-прикладні засади соціального розвитку та проведено інтегральну оцінку соціально-економічного розвитку Вінницької області. Обґрунтовано актуальність та необхідність розроблення науково-прикладних рекомендацій, моделей та інструментів багатовимірного оцінювання соціально-економічного розвитку. Визначено, що пріоритетним напрямом соціально-економічного розвитку регіонів України є збереження освітнього, інтелектуального, культурного, духовного та фізичного розвитку людей. Реалізація означених напрямів можлива лише за умови підвищення рівня ефективності функціонування соціального комплексу регіонів, який відповідатиме європейським стандартам розвитку. Зроблено висновок про необхідність ефективного соціально-економічного розвитку регіонів, що дозволить зменшити ризики соціальних деформацій, які детермінують загрози неприпустимого відхилення від порогових критеріїв забезпечення соціально-економічної безпеки держави та знизить рівень соціально-політичної напруженості в депресивних регіонах.

Ключові слова: соціальний розвиток, соціально-економічний розвиток, соціальна сфера, соціальна інфраструктура, таксономічний аналіз

UDC 332.12(477):913

TAXONOMIC ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT REGION OF VINNITSIA**Buhaichuk N.***Lviv Academy of Commerce*

The theoretical bases and applied principles of social-economic development of the Vinnytsia region have been investigated as well as integrated assessment of this development has been conducted in the article. It is substantiated the actuality and necessity of development of applied scientific recommendations, models and tools of multidimensional assessment of socio-economic development. It is determined that the priority of socio-economic development of Ukraine is to preserve the educational, intellectual, cultural, spiritual and physical development of people. The implementation of the mentioned trends is possible only on the terms of raising the efficiency of functioning of social sector of the region which will meet European standards of development. The conclusion about the necessity of effective socio-

economic development of region has been made which would reduce the risks of social deformation, which influence on the threats of inadmissible diverting from the threshold conveyed of guaranteeing social and economic security of state and reduce the level of socio-political density in depressed regions.

Keywords: social development, economic and social development, social sphere, social infrastructure, taxonomic analysis

Актуальність проблеми. В умовах системної кризи підвищення якості управління соціально-економічним розвитком регіонів є найважливішим завданням розвитку економіки України. Адже, у регіонах вирішуються питання формування людського капіталу, як головної продуктивної сили, відбувається пошук шляхів підвищення рівня загальної доступності та належної якості основних соціальних благ, вирішуються проблеми соціальної нерівності, реалізації стратегій та програм регіонального розвитку, що зумовлюють в подальшому поетапне розв'язання соціально-економічних проблем розвитку суспільства в цілому.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню проблем соціально-економічного розвитку України та її регіонів присвячено наукові праці О. Іляш, П. Кобиліна, В. Куценко, Е. Лібанової, Л. Шевчук, С. Плотницької, Я. Остафійчук, О. Попова та ін. Однак, досі залишаються недостатньо дослідженими причини погіршення соціального розвитку регіонів, потребують вирішення проблеми розвитку соціальної інфраструктури.

Теоретико-методичні засади соціально-економічного розвитку, політики регулювання соціальної сфери і використовуваних державою механізмів в управлінні соціально-економічними процесами досліджували вітчизняні й зарубіжні вчені О. Іляш, П. Кобиліна, В. Куценко, Е. Лібанової, Л. Шевчук, С. Плотницької, Я. Остафійчук, О. Попова та ін. Разом з тим, наявні фундаментальні дослідження фокусуються в основному на окремих ключових проблемах забезпечення і регулювання соціально-економічним розвитком держави. Разом з тим, науково-прикладні рекомендації, моделі та інструменти багатовимірного оцінювання соціально-економічного розвитку потребують подальших досліджень.

Мета роботи полягає у дослідженні теоретико-прикладних засад соціального розвитку і проведенні таксономічного аналізу соціально-економічного розвитку на прикладі Вінницької області.

Викладення основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що пріоритетним напрямом соціально-економічного розвитку регіонів України є збереження освітнього, інтелектуального, культурного, духовного та фізичного розвитку людей. Для цього необхідно підвищити ефективність використання освітнього комплексу, підвищити ефективність функціонування об'єктів дошкільної освіти, здійснити реформування та покращення розвитку інфраструктури системи охорони здоров'я, активізувати розвиток медико-соціального комплексу, подолати негативні наслідки нераціонального використання закладів соціально-культурного призначення, покращити розвиток туристичної інфраструктури тощо. Реалізація означених напрямів можлива лише за умови підвищення рівня ефективності функціонування соціального комплексу регіонів, який відповідатиме європейським стандартам розвитку.

Зауважимо, що термін «розвиток» часто вживається в таких поєднаннях, як економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток економіки держави, розвиток регіону, міста тощо. У кожному випадку розвиток необхідно розуміти, як будь-яку прогресивну зміну, перш за все в економічній сфері. Разом з тим, поряд з економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні параметри розвитку. Більше того, соціальні характеристики давно вже стали повноправними показниками, що оцінюють ступінь розвитку будь-якого регіону [1].

Цікавим, на нашу думку, є трактування цього поняття А. Кузнєцовим, який вважає, що соціально-економічний розвиток регіону – це якісні, закономірні зміни у функціонуванні регіональної системи, що мають об'єктивний характер і спричиняють виникнення нових форм зв'язків між соціально-економічними потребами і засобами їх задоволення. Ми також погоджуємося з наступними положення, які відображають зміст означеної категорії:

– під якісними змінами розуміється зміна не тільки кількісних параметрів, що характеризують динаміку в розвитку окремих елементів системи, а й докорінну зміну структури, що розкривається через взаємозв'язки між підсистемами і елементами всієї регіональної системи;

– закономірні зміни, що відбуваються в межах регіональної системи, характеризують внутрішню сутність процесів, визначають

спрямованість і розкривають природу взаємодії окремих елементів регіональної системи між собою та зовнішнім оточенням;

– об'єктивний характер змін у функціонуванні регіональної системи дозволяє розкривати двоєдину природу розвитку, оскільки йдеться про гармонійне поєднання організаційних впливів і процесів самоорганізації. під самоорганізацією розуміється встановлення «порядку» в межах регіональної системи за рахунок погоджених дій елементів при відсутності організуючих впливів, що впорядковують структуру і впливають на функції її окремих підсистем і елементів;

– нові форми зв'язків між соціально-економічними потребами і засобами їх задоволення характеризують головне протиріччя, що спонукає регіональну систему до розвитку. це протиріччя «висвічує» комплекс взаємодії, що відбувається усередині регіональної системи. Соціальні й економічні потреби постійно змінюються, тим самим породжуючи нові форми їх задоволення [6].

Таким чином, соціально-економічний розвиток регіонів, очевидно, базується на суспільних просторових процесах, впровадженні раціональних форм організації життя людей з точки зору умов праці, побуту, відпочинку, розвитку особистості, відновлення життя та відтворення населення. Відтак, соціальна сфера безпосередньо пов'язана з політикою, економікою, соціологією, демографічними дослідженнями тощо. Тоді як питання розвитку соціальної сфери, як виду економічної діяльності доцільно розглядати у контексті організації життя людей в межах конкретної території, територіальної організації праці, тобто окремого регіону [8].

Варто зазначити, що в умовах підвищення значимості людського капіталу в економіці держави все більше зростає роль соціальної складової національної економіки, що потребує забезпечення якісних характеристик соціальної інфраструктури, оскільки вона здійснює виховання підростаючого покоління, відтворення робочої сили, що відповідає потребам і рівню робочої сили; забезпечує створення оптимальних житлово-комунальних та побутових умов життя населення; сприяє довголіттю та підтриманню здоров'я населення, раціональному використанню вільного часу людей; створює умови для відпочинку та підвищення культурного рівня населення; гарантує соціальну захищеність всіх груп населення, в тому числі молоді,

пенсіонерів, інвалідів; задовольняє потреби в товарах чи послугах при підвищенні рівня платоспроможності населення. Таким чином, соціальна інфраструктура забезпечує оптимізацію суспільного розвитку, сприяє формуванню нової людини, всебічного розвитку особистості, удосконалення способу життя [5, с. 137].

Для інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку Вінницької області вибрано метод таксономічного аналізу. Вважаємо, що використання методу таксономії допоможе «згорнути» багатомірний статистичний матеріал, що характеризує систему у часі та просторі, в єдину кількісну характеристику, тобто дасть змогу побудувати узагальнювальну оцінку рівня розвитку системи та підвищить ефективність управління нею. При обчисленні таксономічної міри розвитку запропоновано наступний алгоритм [4, с. 83]:

- сформувати матрицю вихідних даних для дослідження системи соціально-економічного розвитку;
- стандартизувати значення матриці досліджуваних елементів;
- сформувати вектор-еталон розвитку кожної функціональної складової системи;
- визначити відстань між окремими змінними та вектором-еталоном розвитку складових системи соціально-економічного розвитку;
- визначити таксономічний показник системи соціально-економічного розвитку.

Стандартизувати показники можна за формулою :

$$Z_i = \frac{X_i}{\bar{X}}, \quad (1)$$

де X_i – значення i -ого показника (індикатора);

\bar{X} – середнє значення по кожному показнику (індикатора).

Наступним кроком є поділ всіх змінних на стимулятори та дестимулятори. Ознаки, які чинять позитивний (стимулювання) вплив на загальний рівень розвитку об'єкта, називаються стимуляторами, протилежні – де стимуляторами. Поділ індикаторів на стимулятори й дестимулятори – основа для побудови вектора - еталона. Елементи цього вектора мають координати та формуються за рахунок значень показників за формулою:

$$\begin{cases} X_{oi} = \max X_{ij} \text{ (стимулятор)} \\ X_{oi} = \min X_{ij} \text{ (дестимулятор)} \end{cases}, \quad (2)$$

На наступному етапі визначаємо відстані між окремими спостереженнями (періодами) і вектором-еталоном. Відстань між точкою - одиницею й точкою вектора-еталона розраховується за формулою:

$$C_{i0} = \sqrt{\sum_{i=1}^m (z_{ij} - z_{0j})^2}, \quad (3)$$

де z_{ij} – стандартизоване значення j -ого показника в період часу i ;
 z_{0j} – стандартизоване значення i -ого показника в еталоні.

Зауважимо, що отримана відстань є початковою для розрахунку показника рівня розвитку системи. Визначаємо таксономічний показник рівня розвитку системи за формулою:

$$K_i = 1 - d_i, \quad (4)$$

де: d - відхилення відстані між точкою-одиницею й точкою вектора-еталона від значення відстані ознак.

Безпосередньо перед його розрахунком необхідно визначити ряд інших показників. Для цього розрахуємо середню відстань за формулою:

$$\bar{C}_0 = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{i0}, \quad (5)$$

де, m – кількість періодів;

C_{i0} – відстань між точкою-одиницею й точкою вектора-еталона.

Розрахунок середнього значення кореня квадратного середнього квадрата різниці значень ознак здійснюється за формулою:

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{m} \sum (C_{i0} - \bar{C}_0)^2}, \quad (6)$$

де: S_0 – середнє значення кореня квадратного середнього квадрата різниці значень ознак.

\bar{C}_0 – середня відстань.

Визначимо відстань за формулою:

$$\begin{aligned} C_0 &= \bar{C}_0 + 2\bar{S}_0, \\ d_i &= \frac{C_{i0}}{C_0} \end{aligned} \quad (7)$$

де: d_i – відхилення відстані між точкою-одиницею й точкою вектора - еталона від значення відстані ознак;

C_0 – відстань [4, с. 84-86].

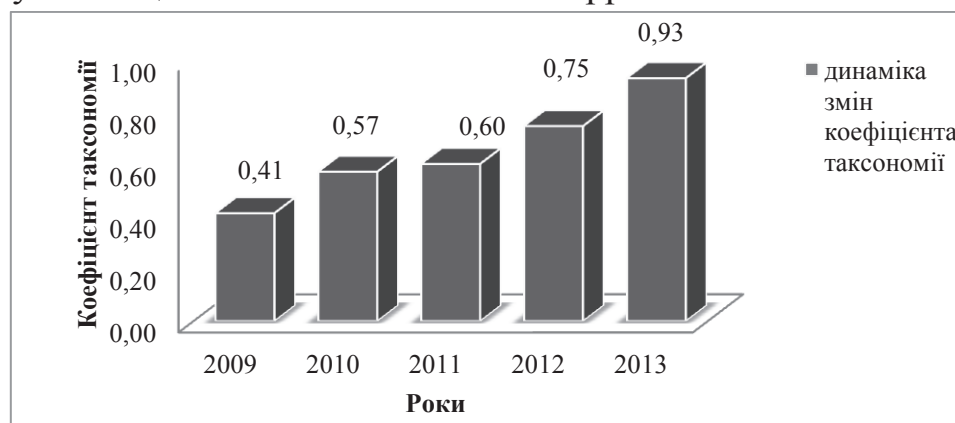
Таким чином, перелік змінних вибраних для інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку Вінницької області подано в табл. 1.

*Табл. 1. Показники-індикатори для інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку Вінницької області у 2009-2013 рр. **

Показники - індикатори	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість зайнятих (у віці 15-70 років), тис. осіб	693,5	694,3	698,7	701,1	704,6
Кількість безробітних (у віці 15-70 років), тис. осіб	82,6	76,9	75,2	67,3	64,4
Видатки на медичні потреби, % у загальних видатках домогосподарств	2,7	3,6	2,9	3,3	4,0
Видатки на відпочинок та культуру, % у загальних видатках домогосподарств	1,3	1,1	1,4	1,2	1,4
Видатки на продукти харчування, % у загальних видатках домогосподарств	54,5	56,7	54,6	54,3	54,3
Видатки на алкоголь і тютюн, % у загальних видатках домогосподарств	2,4	2,5	2,9	2,7	2,2
Загальні доходи домогосподарств у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	2593,12	2910,16	3225,86	3540,06	3769,36
Середньомісячна заробітна плата одного працівника, грн.	1511	1782	2074	2432	2651
Річне споживання м'яса, кг на 1 мешканця	4,9	5,5	5,4	5,4	5,0
Житловий фонд у середньому на одного жителя, м ²	26,5	26,7	26,8	27	28

*Розраховано авторами на основі даних Головного управління статистики у Вінницькій області [2]

Як бачимо, за допомогою даного методу таксономії можна провести лінійну впорядкованість багатомірних об'єктів. На рис. 1 приведено значення таксономічного показника рівня соціально-економічного розвитку Вінницької області за 2009-2013 рр.

*Рис. 1. Динаміка таксономічного показника соціально-економічного розвитку Вінницької області за 2009 - 2013 рр. **

*Розраховано авторами на основі даних Головного управління статистики у Вінницькій області [2]

Таким чином, значення показника таксономії протягом досліджуваного періоду свідчить про тенденцію до покращення рівня соціально-економічного розвитку Вінницької області. Варто зазначити, що чим більш наблизений цей показник до одиниці, тим вищий рівень розвитку відповідної системи. Відтак, на покращення соціально-економічного розвитку регіону вплинули такі інтенсивні фактори, як: кількість зайнятих, обсяг видатків на медичні потреби, збільшення середньомісячної заробітної плати одного працівника, розмір житлового фонду у середньому на одного жителя, а також зменшення кількості безробітних та зменшення видатків на алкоголь і тютюн.

Варто зазначити, що розвиток соціальної сфери регіону має сприяти досягненню соціальної рівності, вдосконаленню способу життя, а, відтак, покращенню соціально-економічного розвитку регіону. Досягнути цього можливо лише за умови зменшення різниці доходів між різними соціальними групами, при отриманні рівних можливостей кожного у задоволенні не лише матеріальних, але і культурних потреб. Це, у свою чергу, потребує поліпшення доступності всіх елементів інфраструктури соціальної сфери та відповідних послуг для кожного громадянина. Вирішуючи це завдання, соціальна сфера створює передумови для всебічного розвитку [7, с. 657].

Таким чином, найбільш ефективними передумовами покращення соціально-економічного розвитку залишаються реформування соціальної сфери та вдосконалення механізмів управління соціальною сферою, який включає: розбудову ефективної системи суспільних відносин, адміністративне реформування, регіональне і місцеве самоврядування. Поряд з цим, засадничими факторами економічного розвитку соціальної держави залишаються економічне зростання, фінансово-кредитне та інвестиційне забезпечення, ефективне використання ресурсного потенціалу держави в цілому та людських ресурсів зокрема, а також стимулюючі заходи держави [3, с. 100].

Висновки. Наостанок додамо, що для ефективного соціально-економічного розвитку регіонів необхідно підвищити ефективність використання освітнього комплексу, підвищити ефективність функціонування об'єктів дошкільної освіти, здійснити реформування та покращення розвитку інфраструктури системи охорони здоров'я, активізувати розвиток медико-соціального комплексу, подолати

негативні наслідки нераціонального використання закладів соціально-культурного призначення, покращити розвиток туристичної інфраструктури, збереження й забезпечення ефективного функціонування і подальшого розвитку сфери послуг для задоволення житлово-комунальних та побутових потреб населення тощо.

Це дозволить зменшити ризики соціальних деформацій (стрімке соціальне розшарування, збіднення широких верств населення, руйнація трудового потенціалу суспільства), які детермінують загрози неприпустимого відхилення від порогових критеріїв забезпечення соціально-економічної безпеки держави та знизить рівень соціально-політичної напруженості в депресивних регіонах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурдун А. В. Цілі та критерії соціально-економічного розвитку регіону / А. В. Бурдун // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/2/14.pdf>.
2. Головне управління статистики у Вінницькій області // Інтернет-ресурс / Режим доступу : <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/>.
3. Жаворонков В. О. Соціально-економічний розвиток регіону : інституціональний аспект / В. О. Жаворонков // Бізнес Інформ. – 2012. – № 5. – С. 99-103.
4. Ляш О. І., Стефаняк В. І. Застосування таксономічного аналізу як інструменту державного регулювання та оцінки рівня соціальної безпеки України // Економічний простір. – 2012. – № 65. – С. 80-91.
5. Кобилін П. О. Підходи до визначення поняття «соціальна інфраструктура» / П. О. Кобилін // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Сер.: Геологія – Географія – Екологія . – 2013. – № 1084, Вип. 39. – С. 137-142.
6. Кузнецов А. О. Соціально-економічний розвиток регіону: зміст, форми та особливості державного регулювання / А. О. Кузнецов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trpdu_2011_1_31.pdf.
7. Куценко В. І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): Монографія / За наук. ред. д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина / РВПС України НАН України. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 818 с.
8. Салівончик О. М. Соціальний розвиток регіонів держави / О. М. Салівончик, К. І. Оксенюк // [Електронний ресурс] Економічний форум. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecfor_2015_1_15.pdf.